

Hur världen blev rik

ARNE BIGSTEN

RECENSION

Mark Koyama och James Rubin: *How the World Became Rich: The Historical Origins of Economic Growth*, Polity Press, Cambridge, 2022, 240 sidor, ISBN 978-1-509-54022-8.

I denna välskrivna och koncisa bok diskuterar Mark Koyama och James Rubin den kanske största frågan inom samhällsvetenskaperna, nämligen hur världen blev rik. I bokens första del ger de en översikt över relevanta teorier. De ger en balanserad presentation, vilket innebär att de negligerar en del kritik av de ansatser man täcker in. I huvudsak är det dock en excellent diskussion. I den andra delen redogör de för och utvärderar vad litteraturen säger om varför vissa delar av världen blev rika först, andra senare och åter andra inte än. De använder sedan teorierna från den första delen till att få ihop industrialiseringens ekonomiska historia.

I bokens inledningskapitel redogör de för hur inkomsterna i världen vuxit sedan den industriella revolutionen började i Storbritannien under 1700-talet. De länder som nu är rika är de som lyckades få i gång en ekonomisk tillväxt och sedan lyckades upprätthålla den. De rikedomar som vi har i dag härrör nästan helt från denna period. Ekonomisk tillväxt är naturligtvis inte den enda dimensionen av utveckling eller mänskliga framsteg, men mycket av de förbättringar som vi upplevt under de senaste seklerna har möjliggjorts av den ekonomiska tillväxten.

I första halvan av boken diskuteras olika förklaringar till att vi blev rika. Först diskuteras geografins betydelse för tillväxten. Aspekter som man pekar på är klimatet, sjukdomsprevalens och närhet till kust och vattenvägar. Geografiska förhållanden är ju till stor del givna, så det är svårt att se hur dessa ska kunna förklara varför vissa

delar av världen plötsligt drog ifrån.

Investeringar i infrastruktur har haft stor betydelse för tillväxten genom att sänka transportkostnaderna. Det kan gälla det romerska vägsystemet eller de engelska järnvägs- och vattenvägssystemen som utvecklades på 1800-talet. Redan Adam Smith noterade att marknadens utvidgning gav möjligheter till specialisering och handelsvinster. Så geografi påverkar tillväxten, men geografi är inte ödet. Vissa delar av världen har utvecklats där geografiska förutsättningar varit dåliga.

Fokus i boken ligger annars på det som varit huvudspåret under senare år när det gäller att förklara ekonomisk utveckling, dvs institutionerna. Det är den politiska, legala, religiösa och ekonomiska organisationen av samhället. Institutionerna är samhällets ”spelregler” och de kan numera sägas inkludera även de sociala normer som upprätthåller dessa regler. Traditionellt har ekonomer fokuserat direkt på betydelsen av investeringar i maskiner, fabriker och utbildning när de ska förklara tillväxt, men dessa faktorer är inte oberoende orsaker till tillväxt. Redan North och Thomas (1973) pekade på att man i stället borde se på de incitament som får agenterna i samhället att investera.

En viktig aspekt av institutioner är hur väl de upprätthåller ekonomisk frihet. Länderna behöver ha säkra äganderättigheter och låg expropriationsrisk för att man ska få en snabb tillväxt. Det behövs ett legalt system som upprätthåller reglerna. Exakt hur systemen ser ut beror på det politiska systemets karaktär. De politiska institutionerna skapar regler och incitament för hur medborgarna ska agera och de påverkar hur samhällets resurser fördelas. Även om resultaten från forskning om effekten av demokrati på tillväxt är blandade, verkar det åtminstone vara klart att tillväxten bromsas om makten är begränsad till en liten grupp. Acemoglu och Robinson

Arne Bigsten är professor emeritus i utvecklingsekonomi vid Göteborgs universitet.

(2012) hävdar att politiska institutioner som är inkluderande, dvs öppnar möjligheter för majoriteten av medborgarna, är bra för tillväxten, medan de som är exkluderande inte är det.

Frågan hur man får till ett system med goda och inkluderande institutioner är mer komplex än frågan om hur dessa institutioner ska se ut. Det finns inget generellt svar på hur vägen ska se ut och det beror på historiska omständigheter. I boken diskuteras många olika institutioner som har uppkommit under historien för att underlätta handel och utbyte, för att förhindra kontraktsbrott eller för att öka säkerheten i betalningarna. Samhällen som handlar mer och där man litar på varandra växer snabbare. Tillitsnormer tenderar att bibehållas över långa tider efter att det som skapat dem har upphört att existera. Acemoglu och Robinson (2019) hävdar att länder bör hålla sig inom den ”trånga korridoren till frihet”. För att hålla sig i denna korridor så behöver den starka staten balanseras av ett starkt civilt samhälle som kontrollerer den förstnämnda. Annars kan en liten grupp ta över kontrollen och främst gynna sig själv.

Under det senaste millenniet har olika styrelseformer som begränsar de styrandes makt vuxit fram. Kungarna i Europa tvingades att ge makt till parlamenten i utbyte mot att de kunde ta in skatt till de krig som var legio. I England innebar t ex Magna Carta från 1215 och den ärorika revolutionen från 1688 begränsningar av de styrandes handlingsfrihet. Det finns dock inget enkelt svar på varför demokratin etablerades mer framgångsrikt i Europa än i resten av världen.

En relaterad fråga är vilken betydelse kulturen har för ekonomisk tillväxt. Kultur är en uppsättning av inlärda beteenderegler, som varierar mellan samhällen och förändras långsamt. McCloskey (2006) hävdar att de kulturella normerna i nordvästra Europa ändrades

under 1600- och 1700-talet, så att den industriella revolutionen blev möjlig. Weber hävdade att den protestantiska arbetsmoralen var viktig för tillväxten. Det finns en korrelation mellan protestantisk kultur och tillväxt, men protestantismens direkta effekt på arbetsmoralen verkar inte vara förklaringen. Det verkar snarare som om religionens höga värdering av utbildning bidrog till att den expanderade, vilket i sin tur var viktigt för tillväxten.

Religionen var traditionellt en bas för regimers auktoritet. Protestantismen gav dock inte de styrande detta stöd, så i protestantiska länder försökte man i stället bygga makt på basis av parlamenten. I islamistiska länder fanns inte samma stöd från religionen för opersonliga och institutionaliserade processer. Detta innebar att förändringar som på andra håll banade väg för tillväxten stoppades där. Makthavande eliter kunde kontrollera politiken, vilket begränsade möjligheterna för en bred ekonomisk tillväxt.

Även demografiska förändringar påverkar den ekonomiska tillväxten. Malthus klassiska modell ger en förklaring till varför inkomsterna i preindustriella samhällen fluktuerade runt det malthusianska jämviktsläget, men den ger ingen förklaring till den utveckling som vi sett under de två senaste seklerna. När den industriella revolutionen kom så följde en demografisk transition som bidrog till tillväxten i per capita-inkomsterna.

Teoridelen avslutas med en diskussion om effekterna av kolonialismen. Den tog fart kring 1500 i och med de stora geografiska upptäckterna, men till att börja med kunde man inte tränga så långt in på de olika kontinenterna. Det var inte förrän på 1800-talet som stora delar av Afrika, Asien och Mellanöstern verkligen kom under europeisk kontroll. Huvudsyftet för kolonialmakterna med kolonialiseringen var att extrahera naturresurser som kunde stödja utveck-

lingen i moderländerna. För att kunna göra detta byggde man upp institutioner som kontrollerade och utnyttjade lokalbefolkningen. Karaktären av dessa institutioner påverkar fortfarande i mångt och mycket i dagens institutioner. Européerna drev också slavhandel mellan 1400 och 1900 med mycket negativa konsekvenser. Även slavhandeln skapade institutioner som påverkar det ekonomiska utfallet än i dag i de länder som drabbades. I boken ges många exempel på hur européernas sätt att beskatta och exploatera lokalbefolkningen har snedvridit utvecklingen.

Sedan kan man notera att kolonialismens effekter varierat mellan olika länder. Kolonier som USA, Kanada, Australien och Nya Zeeland fick en mycket god utveckling. Koloniserarna byggde där institutioner som syftade till att stödja den lokala ekonomiska utvecklingen. Acemoglu m fl (2001) ser på dödlighet bland de europeiska nybyggarna under kolonialtiden och visar att där den var hög så nöjde man sig med att bygga upp en institutionell struktur som stödde naturresursuttagen. I de länder där européerna kunde leva väl byggde man upp goda institutioner. Enligt deras modell så var det effekterna på institutioner som var huvudproblemet med kolonialismen. Tesen stöds också av analyser av skillnaderna i utveckling mellan Nord- och Sydamerika. I norr byggde man institutioner som stödde den lokala företagsutvecklingen medan man i syd anpassade dem till plantager och arbetskraftsexploatering. Även om kolonisationen hade vissa positiva effekter genom att man byggde ut utbildning och järnvägsnät, så var nettot i de flesta fall negativt.

Teorikapitlet ger en god översikt över de förklaringar till långsiktig ekonomisk tillväxt som finns i litteraturen. Det är fortfarande sant att tillväxten kräver investeringar och teknisk utveckling, men det är frågan om vad som

driver dessa processer som är i fokus. Incentivamenten bestäms av karaktären på institutioner och kultur, men även geografiska och historiska förhållanden spelar en roll. I den andra delen av boken försöker författarna väga den relativa betydelsen av olika aspekter mot varandra.

I del 2 använder författarna de teorier som man presenterat i del 1 till att förklara varför det blev en industriell revolution i Storbritannien. Man diskuterar hur Europas utveckling skilde sig från resten av världen, hur nordvästra Europa skilde sig från resten av Europa och slutligen hur Storbritannien blev det land som tog täten (och inte Holland som också var långt framme).

Huvudfrågan som författarna ställer är alltså varför nordvästra Europa blev rikt först och varför det blev en industriell revolution över huvud taget. Författarna diskuterar tre centrala frågor: Först, varför låg Europa efter resten av världen efter romarrikets fall? För det andra, vad hände i Europa under de tre seklerna före 1500 då grunden lades för det som komma skulle? För det tredje, varför skedde den industriella revolutionen i nordvästra Europa?

Författarna betonar starkt att den industriella revolutionen berodde på samspelet mellan flera faktorer. De pekar på att det skedde ett antal förändringar i Europa under medeltiden, som lade grunden för den moderna tillväxten. De menar att de institutionella faktorerna hade en central betydelse. Man pekar på betydelsen av att små stater i Europa kunde förbli självständiga och därmed få möjlighet att skapa olika och konkurrerande institutionella tillväxtmiljöer. Nordvästra Europas institutionella utveckling under senmedeltiden och framåt var unik. Därefter tillkom den atlantiska handeln och den protestantiska reformationen, som underlättade för institutionella reformer. Bäst blev förutsättningarna i Storbritannien.

De diskuterar också varför den indu-

striella revolutionen inte hände under medeltiden, trots de många förändringar som då skedde i Europa. Man pekar här bl a på att de styrande i de tidigare så framgångsrika stadsstaterna alltmer kom att skydda sina egna och utvalda gruppers intressen och att de därmed skapade stagnation.

Man diskuterar varför förutsättningarna skiljde sig åt mellan olika delar av Europa. De styrande i Spanien och många andra länder valde att slå vakt om privilegierna för en begränsad elit, medan de styrande i England och Holland tvingades öppna upp för flera. I England lyckades man begränsa monarkens makt och samtidigt balansera jordägarnas makt mot den urbana elitens makt, vilket öppnade upp för industriell tillväxt och strukturella förändringar.

Efter denna europeiska översikt försöker man svara på frågan om hur Storbritannien blev rikt och varför det hände när det hände. Detta är det kritiska fallet där hela processen startade. Man går igenom Storbritanniens tillstånd kring 1750 med avseende på de villkor som man tidigare identifierat som väsentliga delförklaringar till den industriella revolutionen. Man ser bl a på skapandet av en bred marknadsekonomi, en kompetent arbetskraft, ett kommersialiserat jordbruk, den atlantiska ekonomin samt institutioner och normer.

Storbritannien hade alltså en lång rad förutsättningar för tillväxt. Många andra hade dem också men inte alla samtidigt. Det är speciellt två faktorer som författarna fokuserar på som särskilt viktiga för den innovationsförmåga som var avgörande för det industriella genombrottet i Storbritannien. Allen (2009) pekar på att höga löner och billig energi inducerade tekniska framsteg. Arbetskraftsbesparande innovationer var basen i den industriella revolutionen. Den andra förklaringen härrör från Mokyr (2009), som pekar på att det i Storbritannien hade skett en kul-

turell transformation som lett till att man hade byggt upp en stor kompetens som kombinerade vetenskapliga insikter med mekaniska kompetenser. Detta möjliggjorde innovationer. Storbritannien låg (då) före resten av världen.

Efter genombrottet i Storbritannien så spreds tillväxten runt om i världen. Författarna definierar begreppet modern ekonomisk tillväxt som en hållbar ökning i per capitainkomsterna. Storbritannien var det första land som uppnådde detta, liksom man var det första land som åstadkom en omfattande strukturomvandling från jordbruk till industri. Tekniska framsteg tillsammans med ökande investeringar åstadkom så småningom en hållbar tillväxt i per capitainkomsterna. Det tog dock en ansevärd tid innan den industriella revolutionen ledde till ökade inkomster hos arbetskraften.

Författarna särskiljer också en andra och bredare industriell revolutionen från ca 1870, som baserades mer på forskningsresultat. Denna var inte begränsad till Storbritannien, utan den tog fart där man satsat på bred utbildning. Många länder som Tyskland och USA deltog i denna andra industriella revolution. Förutsättningarna skilde sig fortfarande mellan länderna och institutionerna var fortfarande avgörande för om de skulle få i gång en snabb tillväxt. Det var nu inte bara tillverkningsindustrin som genomförde innovationer utan det gällde stora delar av ekonomin inklusive transport- och informationssektorerna.

Man diskuterar utförligt hur USA blev rikt och så småningom världens rikaste land. Faktorer som spelade in här var bomulls- och slavhandeln och satsningen på infrastruktur och på utbildning och forskning. Tack vare immigrationen så fick man så småningom världens största inhemska marknad. Tillväxten spreds alltså från England till andra länder och var till att börja med framgångsrik i länder med en likartad

struktur, dvs Västeuropa och europeiska avläggare runt om i världen.

Författarna kontrasterar denna utveckling mot vad Sovjetunionen lyckades åstadkomma. Den ryska planekonomiska modellen kollapsade kring 1990. Man diskuterar också effekterna under andra historiska erfarenheter och kulturer. Indien blev självständigt 1947, men man valde en inåtriktad utvecklingsstrategi som inte fungerade effektivt. När man öppnade upp och liberaliserade ekonomin och bytte spår på 1990-talet tog tillväxten fart.

Det första icke-europeiska land som lyckades ta språnget var Japan där man gjorde om sina institutioner och sin ekonomi genom Meijirestaurationen 1868. Landets styre integrerades och man införde en företagsvänlig politik. Man drog nytta av att befolkningen var välutbildad. Japan liksom andra länder lånade teknologier från väst och kunde växa snabbt. Här var löner låga, så man gjorde en del anpassning av teknologin så att den blev mer arbetsintensiv. Landet saknade naturresurser och de styrande försökte så småningom åtgärda detta genom att lägga under sig delar av Asien med katastrofala konsekvenser. Men efter andra världskriget gjorde landet *comeback* på världsmarknaden och utvecklade högteknologiska industrier på basis av sin utbildade arbetskraft. På 1980-talet hade man kommit i kapp västvärlden i inkomstnivå.

De asiatiska tigrarna – Sydkorea, Taiwan, Hongkong och Singapore – kopplade på den japanska utvecklingen och de lyckades sluta inkomstgapet till Väst på en mycket kort tid. Man hade kontakt med marknaderna i Japan, goda institutioner och en god utbildningsnivå. De hade till att börja med inga välutvecklade liberala marknader, men producenterna disciplinerades i alla fall av att man behövde sälja sina varor på världsmarknaden.

Kina var tidigt högt utvecklat, men

från 1700-talets mitt stagnerade man och kom efter. Man hade dock gamla traditioner av respekt för kunskap och utbildning och en meritokratisk byråkrati, som blev av betydelse så småningom. Kommunisterna tog makten 1949 och genomförde kollektiviseringar och en planekonomi. Detta hade negativa effekter på ekonomin, speciellt med det Stora Språnget i början av 1960-talet då miljontals människor svalt ihjäl och den därpå följande kulturrevolutionen. Efter Maos död togs makten över av Deng, som genomförde en lång rad liberaliserande reformer och avkollektiviserade jordbruket. Från 1995 tog en andra fas av reformpolitiken vid med omfattande privatiseringar. Man öppnade upp ekonomin för internationell handel och utvecklades till "världens fabrik". Landets ekonomi växte oerhört snabbt och cirka en miljard människor lyftes ur absolut fattigdom. Landet är ingen demokrati och under den nuvarande presidenten Xi så har maktkoncentrationen ökat igen. Frågan på sikt är om landet kan fortsätta att växa snabbt utan att ha starkare restriktioner på den centrala makten och mer ekonomisk frihet.

Många länder runt om i världen har hunnit i kapp genom att låna västs teknik och använda sin billiga, men alltmer välutbildade, arbetskraft. De institutionella lösningarna har varit varierande, men kontroll av de styrande verkar vara en väsentlig faktor för att man ska lyckas på lång sikt.

Det står klart efter att ha läst boken att tekniska framsteg och tillväxt har transformerat världen. Världen är rikare än någonsin och den kommer troligen att fortsätta att bli allt rikare. Trots det finns det många som lever i fattigdom och inkomstskillnaderna i världen är stora. Nu gäller det att använda det vi lärt oss under resans gång för att hantera dagens utmaningar.

Boken ger dels en översikt över olika förklaringar till varför vi blev rika lik-

som hur de olika faktorerna påverkar varandra. I den andra delen av boken försöker man dra samman de olika teorierna för att förklara varför olika delar av världen har blivit rika. Men pekar på att det faktum att Storbritannien lyckades få till stånd en hållbar tillväxt blev en ögonöppnare för resten av världen. Man pekar på att institutioner behöver stödja utvecklingen, men att det samtidigt har krävts anpassningar av politiken till den lokala miljön och kulturen. Man har genomgående satt institutionerna i centrum för diskussionen. Det finns alltså inte en enstaka åtgärd som löser problemet med att skapa tillväxt, utan olika faktorer interagerar och det kan ske på olika sätt i olika delar av världen.

Författarna pekar avslutningsvis också på att det finns negativa faktorer att hantera som miljöförstöring och global uppvärmning. De menar dock att givet den kompetensuppbyggnad som skett så är vår förmåga att lösa problem stor. Lösningen är att åstadkomma relevanta tekniska framsteg som hanterar problemet. Det större problemet är att få de politiska systemen att implementera dem.

Bokens genomgång av olika faktorer som är av betydelse för tillväxten

och hur dessa effekter varierar med sammanhanget och historien är av stort värde. Det finns få böcker som tar ett så pass komplett grepp om frågan. Även om boken är relativt kort ger den en heltäckande och läsbar översikt över området. Man inkluderar också 23 sidor med referenser. Boken är alltså en utmärkt plats att starta på om man vill fördjupa sig i området.

REFERENSER

Acemoglu, D och J A Robinson (2012), *Why Nations Fail*, Crown Business, New York.

Acemoglu, D och J A Robinson (2019), *The Narrow Corridor: States, Societies, and the Fate of Liberty*, Penguin Press, New York.

Acemoglu, D, S Johnson och J A Robinson (2001), "The Colonial Origins of Comparative Development: An Empirical Investigation", *American Economic Review*, vol 91, nr 5, s 1369–1401.

Allen, R C (2009), *The British Industrial Revolution in Global Perspective*, Cambridge University Press, Cambridge.

McCloskey, D N (2006), *The Bourgeois Virtues: Ethics for an Age of Commerce*, Chicago University Press, Chicago.

Mokyr, J (2009), *The Enlightened Economy: An Economic History of Britain 1700–1850*, Yale University Press, New Haven CT.

North, D och R P Thomas (1973), *The Rise of the Western World*, Cambridge University Press, Cambridge.